

STRUCTURA SOCIO-PROFESIONALĂ A DELEGAȚILOR COMITATULUI ARAD PARTICIPANȚI LA MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA IULIA

Maria Alexandra PANTEA

THE SOCIO-PROFESSIONAL COMPOSITION OF ARAD COUNTY DELEGATION PARTICIPANT IN THE GREAT NATIONAL ASSEMBLY OF ALBA IULIA

The end of the First World War and the work carried out by the Romanian intellectuals made radical changes within the Romanian society in the autumn of 1918. Then, Arad was the political center for the Romanians living in the Austro-Hungarian Monarchy, the place where the Romanian-Hungarian negotiations took place and where the Central Romanian National Council was active and decided to convene the Great National Assembly of Alba Iulia. In this context, popular assemblies were organized and official delegates were elected, representing the Romanian population in Alba Iulia, where the unanimous decision was made to unite Transylvania with Romania. This study analyzes the socio-professional composition of the delegates elected to represent the Arad county at the Great National Assembly in Alba Iulia.

Keywords: *social history, First World War, Great National Assembly of Alba Iulia, Romanian delegates of Arad county, electoral circle.*

Marea Unire din 1 Decembrie 1918 și implicarea liderilor arădeni constituie unul dintre pilonii de cercetare ai istoriografiei orașului de pe Mureș. Această preocupare are la bază evidențierea rolului important pe care l-a avut acest oraș în toamna anului 1918, dar și a modului în care liderii arădeni s-au implicat în realizarea unirii. Chiar dacă despre acest subiect se scrie de un secol, nu s-a ajuns a se realiza într-un studiu o analiză socio-profesională a tuturor delegațiilor care s-au deplasat din localitate la Alba Iulia. Totuși o încercare în acest sens a fost făcută în 1993 de muzeograful Dan Demșea, autorul articolului *Delegații arădeni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia – Antecedente biografice ale unor categorii socio-profesionale*, publicat în revista „Ziridava” din 1993. Autorul prezintă câteva date generale apoi face o analiză a vârstei și a ocupațiilor, arătând „proporția numerică a proprietarilor agricoli net superioară celorlalte categorii socio-profesionale”¹. Autorul nu se ocupă

¹ Demșea, 1993: 273.

de toate categoriile sociale, ci doar de unele. Referindu-se la ocupațiile celor ce au fost delegați insistă asupra avocaților, prezentând medalioanele lor și aducând o serie de date biografice interesante. Mai trebuie spus că autorul articolului amintit a avut ca arie a analizei doar zona actualui județ Arad, care include și teritoriile ce în toamna anului 1918 se aflau în alte comitate, precum Cenad, Timiș sau Torontal.

În acest context, articolul intitulat *Structura socio-profesională a delegaților comitatului Arad participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia* se bazează pe o serie de informații identificate în arhivele arădene, dar și în surse editate, cu deosebire în presa vremii. Sunt date care ne fac să înțelegem mai bine evenimentele din noiembrie 1918 și rolul pe care l-au avut intelectualii epocii în societatea românească, o societate care în urma pierderilor grele suferite în anii războiului a reușit să se solidarizeze, făcând astfel posibilă Marea Unire.

Sfârșitul războiului, dar și activitatea desfășurată de intelectualii români în capitala Ungariei, au făcut ca în toamna anului 1918 să se producă schimbări radicale, care au marcat decisiv societatea românească. În acest context un rol important a revenit elitei românești care era în conflict cu cea maghiară și a „preferat ruta schimbării, provocând ruptura totală față de Vechiul stat austro-ungar, solicitând unirea cu România”². Este perioada când Aradul era centrul politic al românilor din Transilvania, locul unde activau Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale, dar și orașul unde s-a pregătit Marea Unire, un rol important avându-l liderii arădeni.

În urma eșuării tratatelor româno-maghiare de la Arad, liderii C.N.R.C. au declarat solemn că a „sosit vremea în care românii pot trăi alături de celelalte națiuni ale lumii liberi și independenți”³. În acest context s-a decis convocarea unei adunări naționale la Alba Iulia, unde românii să se pronunțe în legătură cu unirea. În 15 noiembrie situația a fost dezbătută de liderii C.N.R.C. Vasile Goldiș, referindu-se la alegerea delegaților și organizarea adunării naționale, considera că decizia de unire trebuie să fie o expresie a întregii națiuni române din Transilvania. În vederea atingerii acestui deziderat cerea să fie prezenți delegați din toate cercurile electorale, dar și reprezentanții tuturor categoriilor sociale și ai tuturor organizațiilor și societăților culturale.

În urma discuțiilor membrii C.N.R.C. au emis o circulară unde se arată că în termen de „12 zile socotite de la datul acestui ordin să se facă în toate comitatele locuite de români și fără osebire în fiecare cerc electoral”⁴ alegerea delegaților cerculari care urmau a se deplasa la Alba Iulia pe baza unui credențial. În același document se făceau și precizări referitoare la categoriile sociale din rândul cărora urmau a fi aleși delegații, astfel încât „Marea Adunare Națională să întruchipeze în mod cât se poate de demn toate straturile națiunii noastre democratice”. Se cerea comercianților, meseriașilor, industriașilor, țăranilor și muncitorilor „devotați intereselor mari ale Neamului Românesc” să fie înțelegători în momentul alegerii

² Sigmirean, 2016: 197.

³ Gagea, 2013: 84.

⁴ A.N.S.J. Arad, Xerografii, dos 11A, f. 23.

delegaților. Potrivit celor decise de liderii românilor transilvăneni un rol important urmau să îl aibă profesorii, afirmându-se în document că „profesorii marcanți ai instituțiilor noastre de învățământ nu vor fi dați uitării”. Se mai arăta că alegerea delegaților trebuie să se facă „în ordine, liniște și cu demnitatea pretinsă de zilele mari ce ne stau înainte”, fără ca „oameni străini de neamul nostru” să fie admiși a participa la aceste activități. În aceeași circulară se precizează că un rol important îl va avea și Biserica, la Marea Adunare Națională fiind invitați înalții prelați ai celor două Biserici române, dar și reprezentanți ai consistoriilor, capitlurilor și ai protopopiatelor, arătându-se că în aceste condiții reprezentanții Bisericii „n-au lipsă a fi aleși între delegații cercurilor electorale”⁵.

Ca urmare a dezbaterilor care au urmat după eşuarea tratativelor româno-maghiare, în 20 noiembrie C.N.R.C. a publicat textul convocării Adunării Naționale de la Alba Iulia, în care se afirmă că în „numele dreptății eterne, a principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluția istoriei, națiunea română din Transilvania și Ungaria cere să-și spună cuvântul său hotărâtor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă”⁶. În 1918 comitatul Aradului era împărțit în 8 cercuri electorale: Arad, Ineu, Chișineu, Iosaș, Pecica, Radna, Aletea, Șiria. Potrivit celor decise de Consiliul Național Român Central, din fiecare cerc au fost aleși câte cinci delegați care urmau a se deplasa la Alba Iulia și a participa la Marea Adunare Națională. Pe lângă aceștia au mai fost aleși și cei care au reprezentat diferite instituții și asociații.

Delegații din cercuri erau aleși în cadrul unor adunări și au fost împuterniciți a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia printr-un credențional standard, în timp ce delegații de drept și-au reprezentat instituțiile și au fost trimiși la Alba Iulia fiind împuterniciți cu credenționale realizate de conducerea instituției care era reprezentată. Astfel de credenționale au avut protopopii arădeni, reprezentanții școlilor și ai societăților culturale. În arhivele arădene se păstrează credenționalul preotului Gherghe Ciuhandu și al profesorului Sabin Evuțian. În cazul primului aflăm că era asesor consistorial și a fost desemnat în ședința consistorială ținută în 14/27 noiembrie a reprezenta Consistoriul arădean în Marea Adunare Națională Română. Documentul poartă semnătura episcopului arădean Ioan I. Papp și cea a lui Vasile Goldiș, secretar consistorial. Din credenționalul lui Sabin Evuțian aflăm că în ședința colegiului profesoral din 10/23 noiembrie 1918 a fost împuternicit de profesorii Institutului Pedagogic-Teologic a fi delegat la „Marea Adunare Națională Română ce se va convoca în acest an și în alte Mari Adunări Naționale Române care eventual se vor mai ține în decursul anului următor”. Documentul este semnat de profesorul Silviu Bejan și de Teodor Botiș, acesta din urmă în calitate de director al școlii arădene.

Potrivit celor decise de C.N.R.C., în a doua jumătate a lunii noiembrie au fost organizate în cercurile electorale arădene, dar și în alte localități, adunări populare prin care s-au ales cei care urmau a se deplasa la Alba Iulia. În 12/25 noiembrie s-a

⁵ A.N.S.J. Arad, Xerografii dos. 11A, f. 24.

⁶ *Românul*, 10/23 noiembrie 1918, nr. 12, p. 1.

organizat de către avocatul Iacob Hotăran o adunare la Șiria, unde au fost aleși cei cinci delegați: Ștefan Cicio-Pop, avocat din Arad, Iacob Hotăran, avocat din Șiria, Axente Secula, proprietar din Șiria, Nicolae Lăzărescu, econom din Șiria, și Ioan Burza, econom din Pâncota. În 13/26 noiembrie a fost organizată o adunare la Radna pentru alegerea delegaților. În procesul verbal încheiat în 13/26 noiembrie se arată că a fost citit ordinul C.N.R.C., apoi s-au ales ca delegați ai cercului Radna Vasile Goldiș, secretar consistorial, Eugen Beleş, avocat din Radna, Iancu Ștefănuț, preot din Mândruloc, Traian Givulescu, învățător în Radna, și Stoiu Sirb, țaran econom din Cuvin. În document se scrie că aceștia sunt aleși „din partea românilor din acest cerc cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndrumați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română care se va convoca din partea Comitetului Național Român încă în decursul acestui an și la adunările care se vor convoca în decursul anului următor”⁷. În 15/28 noiembrie a avut loc o adunare la Curtici pentru a fi ales un nou reprezentant, după ce s-a constatat că Sever Ispravnic a fost ales în mod ilegal. S-a propus alegerea lui Ioan Giulan.

Delegații cercurilor au fost cei care au reprezentat populația și proveneau din toate categoriile sociale, chiar dacă în unele cercuri se poate constata că ponderea revenea intelectualității, cum este în cazul cercului Arad, unde avem doi avocați, un profesor, un funcționar și un agricultor. În cercul Pecica avem 2 avocați, un preot, un învățător și un econom. O situație asemănătoare o întâlnim în cercul Șiria, care a fost reprezentat de doi avocați, un profesor și doi economi. În unele cazuri membrii cercurilor electorale reprezintă toate categoriile societății românești, realizându-se o solidaritate națională și socială. O astfel de situație este în cazul cercului Ineu, unde avem un avocat, un preot, un învățător și doi țărani economi. O situație asemănătoare a fost și în cercul Radnei, unde avem un profesor pensionar, un avocat, un preot, un învățător și un econom. În unele cercuri nu erau bine reprezentate toate categoriile sociale și întâlnim o lume bipolară, reprezentată de două categorii: intelectualii cu studii superioare și funcții importante și țărani. Este cazul cercului Chișineu, unde avem o lume a intelectualității, reprezentată de trei avocați care aveau titlul de doctor, dar și doi plugari. Ca urmare a discrepanțelor existente în societatea românească și între diferite zone ale comitatului, în unele cercuri se poate observa o pondere a țăranilor economi, cum este în cazul cercului electoral Aletea, unde din cei cinci delegați doar unul avea studii superioare, fiind avocat, iar restul de patru erau economi. O situație asemănătoare o întâlnim și în cercul Iosașului, unde avem un avocat, un meseriaș și trei economi⁸.

Analizând structura socio-profesională a celor aleși pentru a participa la Marea Adunare Națională se poate constata o reprezentare diversă, care reflectă atât existența unei elite locale, dar și particularitățile existente la nivelul fiecărui cerc electoral. Din cei 40 de delegați 13 sunt avocați, 2 profesori, 3 învățători, 3 preoți, 2 proprietari, 1 meseriaș, 1 funcționar și 15 țărani economi plugari.

⁷ A.N.S.J. Arad, Fond Ioan Suciu, dos. 3, f. 12.

⁸ Numele și ocupația delegaților au fost publicate în mai multe numere din *Gazeta Oficială* din 1919, de unde au fost preluate de alți istorici în diferite publicații.

Din datele de mai sus se poate constata între intelectuali preponderența avocaților, unii dintre ei având și titlul de doctor, formați în universitățile din Budapesta, Cluj și Oradea „un fenomen specific Europei Centrale, popoarele Europei Centrale fiind adevărate națiuni de juriști”⁹. Se poate constata că profesorii, învățătorii și preoții sunt puțini, pentru că în cazul comitatului Arad „delegații aparținând clericilor, cadrelor didactice și proprietarilor agricoli erau dispersați cu predilecție în localități mici și constituie doar o mică parte a acestor categorii socio-profesionale”¹⁰.

Numărul redus al preoților care au fost aleși ca delegați se poate explica și ca urmare a politicii dusă de C.N.R.C., care nu a recomandat alegerea lor pe listele oficiale ale cercurilor electorale. Se poate constata că în lipsa altor intelectuali capabili a reprezenta românii la Alba Iulia, în trei cercuri electorale a fost ales totuși și câte un preot. Este vorba de Romulus Ganea din Semiclac, ales în cercul Pecica, Iustin Monția din Sebeș, ales în delegația Ineului și Iancu Ștefănuț, din Mândruloc, ales printre delegații din cercul Radna. Cel din urmă, puternic emoționat de cele trăite la Alba Iulia, avea să scrie: „numai din unitatea tuturor românilor de pretutindenea vor putea răsări aceste manifestări ale geniului nostru național care prin însușirile lor specific românești vor contribui la progresul omenirii”¹¹. Implicarea preoților și desemnarea lor ca delegați în unele cercuri electorale este o dovadă a rolului important pe care l-au avut în societatea românească.

O altă categorie socială importantă pentru societatea românească a fost cea a învățătorilor. Printre cei care s-au deplasat la Alba Iulia ca delegați ai cercurilor electorale întâlnim și câțiva dintre ei: Patriciu Covaci din Sebeș, care a fost ales ca delegat în cercul Ineu, Ștefan Petrișor din Pecica, și Traian Givulescu, învățătorul din Radna.

Prezența în mare proporție a avocaților este o dovadă a modernizării societății românești și a formării unei intelectualități, care la începutul secolului al XX-lea s-a extins și în lumea rurală românească, unde pe lângă dascăl și preot au mai apărut avocați și notari, care s-au implicat în procesul emancipării românilor, fiind cei care le-au apărat drepturile și libertățile. Rolul important al celor cu studii juridice este recunoscut și de conducerea C.N.R.C, care în circulara emisă în 20 noiembrie 1918 arăta că în satele românești trebuie să se restabilească liniștea, iar „purtătorii condeiului în comună sunt notarii și ajutoarele lor. Fără acești purtători de pană și conducători ai cancelariei comunale multă vreme nu poate fi comuna”¹².

Această modernizare a societății românești a făcut ca în 1918 avocații să reprezinte o categorie socială bine încheagată, mulți activând în localități mari și prospere, chiar în sediile centrelor electorale. Dintre avocații arădeni prezenți la Alba Iulia amintim pe cei care s-au implicat în evenimentele din toamna anului 1918, ca Adrian Popescu din Nădab, care a făcut parte din delegația cercului Chișineu, „comandant al secției centrale a Gărzilor Naționale Române din Chișineu”. Într-o

⁹ Sigmirean, 2016: 197.

¹⁰ Demșea, 1993: 273.

¹¹ Vesa, 2008: 243.

¹² Roz, 1993: 267.

situație asemănătoare era și Cornel Albu, ales ca delegat al cercului Arad organizatorul Gărzilor Naționale la Cermei. Mai amintim și pe Sever Miclea, ales în cercul electoral Pecica, „redactor responsabil” al ziarului „Românul”¹³.

Printre delegații cercurilor electorale din comitatul Arad găsim și câteva personalități ale vieții politice din Transilvania, ca Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop sau Ioan Suciu, cei care au avut un rol important în evenimentele din toamna anului 1918 implicați în organizarea Adunării Naționale de la Alba Iulia. Ștefan Cicio-Pop a fost cel care a deschis lucrările de la Alba Iulia, fiind și vicepreședinte al Adunării. În discursul său arăta că mulțimea adunată trebuie să își exprime opțiunea și mai amintea că „poporul român este matur, își cunoaște bine chemarea sublimă în lumea civilizată”¹⁴. Vasile Goldiș a fost cel care a citit Rezoluția Marii Uniri, arătând că sfârșitul războiului a adus și eliberarea națiunilor din fostul imperiu, iar „dreptul națiunii române de a fi liberă îl recunoaște lumea întreagă, îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri. Dar odată scăpată din robie ea aleargă în brațele dulcii sale mame. Nimic nu-i mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei națiuni înseamnă unirea cu Țara Românească”¹⁵. Ioan Suciu a prezentat un raport unde arată că au venit reprezentanții din 25 de comitate, totalizând 689 de delegați. Lor li s-au mai adăugat și alții, care reprezintă diferite instituții și organizații ale românilor, ajungându-se la 1228 de delegați, precum și „mii de adrese de aderență cu sute de mii de semnături”¹⁶.

Afirmarea Aradului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ca un important centru cultural și politic a făcut ca aici să funcționeze o serie de instituții reprezentate la Marea Adunarea Națională de la Alba Iulia de personalități, majoritatea delegaților de drept provenind din rândul clerului și al profesorilor. Sunt parte a elitei românești formate pe băncile școlilor transilvănene, dar și în marile centre universitare din monarhie, persoane cu studii medii și universitare sau chiar cu titlul de doctor. Dintre acestea amintim pe episcopul arădean Ioan Ignatie Papp, care după moartea în condiții neelucidate a mitropolitului Vasile Mangra a ajuns locțiitor al mitropolitului, fiind președintele Adunării Naționale de la Alba Iulia¹⁷. Este cel care a oficiat un Te Deum solemn, afirmând că este martorul unui moment unic și că „a înviat azi și neamul românesc”¹⁸. La Alba Iulia episcopul Aradului, Ioan I. Papp, a plecat însoțit de Gheorghe Ciuhandu, în calitate de reprezentant al Consistoriului Ortodox Român din Arad. În credenționalul semnat de episcopul Ioan I. Papp și secretarul consistorial Vasile Goldiș se arată că se „adeverește” că Gheorghe Ciuhandu este delegat al Consistoriului în „Marea Adunare Națională Română ce se va convoca în acest an și în alte mari Adunări Naționale Române care eventual se vor ține în decursul anului următor”¹⁹.

¹³ Demșea, 1993: 276.

¹⁴ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, 1943: 82.

¹⁵ *Ibidem*: 93.

¹⁶ *Ibidem*: 83.

¹⁷ Roz, 1999: 220.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Gagea, 2013: 188.

Figura nr. 1: Procesul verbal al adunării populare din cercul electoral Maria-Radna din 13/25 noiembrie 1918

13

Proces verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral Maria-Radna
 din comitatul Arad ținută în Maria-Radna
 la 13/26 Noiembrie 1918.

Prezident: Procopie Giuvulescu
Traian Giuvulescu

Notari: Ardealu Dinea

Prezidentul da citire ordinului venit
 din Consiliul Central Național Român,
 prin care se ordonă alegerea urgentă a
 deputaților în Marea Adunare Națională
 Română, care va fi convocată în scurt timp.
 Constată că publicarea alegerii de azi s'a
 vestit de câ vreme în toate comunele din
 cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi
 propune să numească 2 bărbați de încre-
 dere.

Se numesc de atari prin adunarea
electorală d-nii
Dimitrie Roman și
Cornel Igusca

Prezidentul deschide votarea, care
 decurgând în ordine, pe baza scrutinului
 făcut de biroul adunării se constată că
~~unanimitatea~~ voturilor au întrunit d-nii
Ardealu Soldis din Arad
St. Eugenia Biles Radna
Tandru Ștefănuți Măndruloș
Traian Giuvulescu Radna
Hoșu Șirbu Șuvin

ca armare prezidiul declară pe d-nii:

Ardealu Soldis
St. Eugenia Biles
Tandru Ștefănuți
Traian Giuvulescu
Hoșu Șirbu

Sursă: A.N.S.J. Arad, Fond Ioan Suci, dos. 3, fila 12.

Potrivit celor decise de C.N.R.C., la Marea Adunarea Națională de la Alba Iulia au participat în calitate de deputați de drept toți protopopii ortodocși și greco-catolici. Din comitatul Aradului au fost 16 protopopi, dintre care amintim pe Cornel Lazăr, de la Hălmagiul, Procopie Giuvulescu al Radnei, Dimitrie Barbu al Chișineului Criș, Traian Vășian de la Arad sau Florian Roxin. Sunt cei care s-au

remarcat ca importanți lideri ai românilor, iar în toamna anului 1918 s-au implicat în evenimentele care au avut loc în lumea rurală românească. Pe lângă acești delegați mai avem și reprezentanții de drept ai instituțiilor, asociațiilor, fondurilor și fundațiilor. Societățile culturale au fost reprezentate de funcționarul Iuliu Herbay din Arad și avocatul Silviu Pășcuțiu din Ineu, pentru Astra, în timp ce Camil Mănuilă²⁰ și Iuliu Onu s-au deplasat din partea Societății Române de lectură din Lipova. Clubul sportiv Gloria din Arad a fost reprezentat de Sabin Moldovan, student la Teologie, fiul învățătorului Iosif Moldovan din Arad. Printre reprezentanții presei române transilvănene era și Ion Clopoșel, în calitate de delegat al ziarului „Românul”, publicație care a avut un rol important în toamna anului 1918.

Ca urmare a deciziilor luate de conducerea C.N.R.C., la Alba Iulia au ajuns și cei mai importanți profesori arădeni. Sunt cei care au „luat parte activă la lupta națională a românilor arădeni din toamna anului 1918 care a contribuit la Marea Unire”²¹, ca Lazăr Iacob, profesor de la Institutul Teologic, ca reprezentant al cercului electoral Arad, fiind printre cei care au fost „autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română”²². Alții au ajuns la Alba Iulia în calitate de reprezentanți ai școlilor și societăților culturale. Este vorba de profesorul doctor Teodor Botiș, care a fost delegat al Institutului Teologic, Sabin Evuțian, reprezentant al Institutului Pedagogic, și Victor Stanciu, din partea școlii civile de fete. Lor li se mai adaugă și profesorii Nicolae Mihulin și Silviu Beșan, care au reprezentat „Societatea fondurilor pentru ajutorarea ziaristilor români din Transilvania, Banat și părțile locuite de românii din Ungaria”²³.

Câțiva învățători arădeni au participat la Alba Iulia ca reprezentanți ai unor instituții. Este cazul lui Iuliu Moldovan din Arad și al lui Nicolae Cristea din Mândruloc, de la Reuniunea învățătorilor școlilor populare confesionale ortodoxe române din protopopiatele arădene²⁴. Întors de la Alba Iulia învățătorul Iosif Moldovan avea să scrie: „Am făcut parte din reprezentanții Adunării Naționale ținută în 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, delectându-mă că razele soarelui mântuirii străbătuse peste culmile Carpaților”²⁵.

Potrivit deciziei luate de C.N.R.C., la Alba Iulia au ajuns și reprezentanții socialiștilor. În noiembrie erau delegați de drept din partea P.S.D – secțiunea arădeană Sava Demian, Leon Munteanu și Ghiță Hălmăgean. Primul activa ca funcționar, în timp ce ceilalți doi erau tipografi.

La Alba Iulia au fost prezenți și doi reprezentanți ai Societății studenților de la Institutul Teologic-Pedagogic din Arad, Ștefan Miu și Emil Petrovici. Mai poate fi adăugat și Sabin Moldovan, de la Clubul sportiv Gloria, elev la Institutul Teologic.

²⁰ Era fratele lui Fabricius Mănuilă, tatăl lui Sabin Mănuilă.

²¹ Bunghez, 2017: 171.

²² *1918 la români*, vol. VIII, 1989: 35.

²³ Vesa, 2008: 362.

²⁴ *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, 1943: 60-61.

²⁵ Bradin, 2008: 181.

Figura nr. 2: Credenționarul lui Sabin Evuțian, pe baza căruia a fost împuternicit a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia

Credenționar

Subsemnatul adevărem, că
dl prof Sabin Evuțian este emis
din partea mai jos indicate corpora-
rațiune ca delegat al ei în Marea
Adunare Națională Română ce
se va convoca în acest an și
în alte Mari Adunări Naționale
Române, cari eventual se vor mai
tinea în decursul anului următor

Dat din ședința colegiului profeso-
ral ținută în Arad la ziua de 10/23
Noiembrie 1918

Pentru colegiul profesoral dela Inst. Peda-
gogic gr. or. român din Arad.

Stăbulescu
președinte

Alban Besau
notar

Sursă: Muzeul Județean Arad.

Pe lista delegației arădene întâlnim și câteva femei, lucru rarism. Sunt cele care au reprezentat Reuniunea femeilor române din Arad și care aveau un statut special, fiind soțiile unor importanți lideri arădeni, ca Elena Goldiș, Eugenia Cicio-Pop sau Adriana Ispravnic.

Ținându-se cont de cele decise de conducerea C.N.R.C., au fost desemnați a participa din fiecare comitat câte un „ofițer și un soldat ca reprezentanți ai Gărzilor Române”. În acest context au participat la Alba Iulia în calitate de reprezentanți ai gărzilor naționale locale din comitatul Arad Vasile Avramescu, locotenent-colonel, și Ioan Montani, colonel din Arad.

Analizând componența socio-profesională a participanților orășeni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, se poate afirma că, dacă în cazul delegațiilor cercurilor ponderea revenea avocaților, în cazul delegațiilor de drept ai instituțiilor arădene avem o elită formată din reprezentanții clerului, care aveau studii teologice medii sau superioare, unii având și titlul de doctor. La Alba Iulia au fost 16 protopopi din comitatul Aradului, la care s-au mai adăugat și importanți teologi ai epocii, ca episcopul Ioan I. Papp, Gheorghe Ciuhandu și Teodor Botiș, dar și ceilalți cinci profesori ai Institutului Pedagogic-Teologic, care erau absolvenți ai

cursurilor universitare, personalități ale vieții politice și culturale din zonă. Școala a trimis la Adunare și un număr de studenți și elevi, care au fost împuterniciți pe baza credenționalelor a reprezenta diferite instituții la Alba Iulia. Trebuie menționat că dintre delegații de drept ai instituțiilor culturale, bisericesti și școlare arădene doar unul era avocat, Silviu Pășcuțiu din Ineu. Un alt delegat cu studii juridice era Vasile Avramescu, care a fost unul dintre cei doi reprezentanți ai Gărzilor Naționale Române din comitatul Arad.

Tabelul nr. 1: Structura profesională a delegaților cercurilor și celor de drept din Comitatul Arad

Profesia	Delegații cercurilor	Delegați de drept
Avocați	13	2
Profesori	2	5
Învățători	3	2
Reprezentanți ai clerului	3	18
Proprietari	2	-
Funcționari	1	3
Ziariști	-	2
Elevi	-	3
Tipografi	-	2
Meseriași	1	1
Țărani economi	15	-
Femei	-	3
Total	40	41

Analiza categoriilor sociale arădene care au fost implicate în Marea Unire arată că atât în cazul delegaților cercurilor, cât și în cazul celor de drept avem de a face cu o elită cu studii superioare, o „elită meritocrată specifică societății moderne” prezentă atât în lumea urbană cât și în cea rurală, ceea ce a făcut ca în anii premergători Marii Uniri această lume să fie recunoscută și apreciată de comunitate pentru că se „identifica cu prioritățile acesteia”²⁶, fapt dovedit și în toamna anului 1918.

Dacă analizăm structura socio-profesională a delegaților arădeni putem afirma că la Alba Iulia s-au deplasat reprezentanții tuturor categoriilor sociale, „de la vlădică la opincă”. Cee ce dă măsura unei solidarități naționale, care în toamna anului 1918 a făcut posibilă Marea Unire. Această diversitate socială este dovada dezvoltării economice și culturale în părțile Aradului încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când orașul s-a impus ca un important centru cultural, aici activând personalități importante, fapt ce a contribuit la desemnarea sa în 1918 drept cel mai important centru politic al românilor din monarhie.

²⁶ Sigmirean, 2016: 198

Referințe

- 1918-1998 *Aradul și Marea Unire* (1999) Arad: Editura Universității „Vasile Goldiș”.
- 1918 *la români documentele unirii*, vol. VIII (1989) București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- A.N.S.J Arad, fond Xerografii, dos. 11A.
- A.N.S.J. Arad, fond Ioan Suciu, dos. 3.
- Bradin, Virgil (2008) *Școlile românești din Arad Pârneava de la început până în 1947*, Arad: Editura Promun.
- Bunghez, Sebastian Dragoș (2017) „Profesorii Institutului Teologic-Pedagogic participanți la Marea Unire” în *Europa Centru și margine*, Arad: Editura „Vasile Goldiș” University Press.
- Câmpeanu, Iosif, Zaha, Cristian (1999) ‘Sabin Moldovan, delegat din partea clubului sportiv Gloria Arad la Marea Unire de la Alba Iulia în 1918’, în *1918-1998 Aradul și Marea Unire*, Arad: Editura „Vasile Goldiș” University Press.
- Demșea, Dan (1993) „Delegații arădeni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia – Antecedentele biografice ale unor categorii socio-profesionale”, *Ziridava*, Arad, nr. XVIII, 1993.
- Gagea, Eugen (2013) *Vasile Goldiș studii și documente*, vol. I, Arad: Editura „Vasile Goldiș” University Press.
- Marea Unire de la 1 Decembrie 1918* (1943) București.
- Românul*, nr. 12, 10/23 noiembrie 1918.
- Roz, Alexandru (1993) *Consiliul Național Român Central și Gărzile Naționale române din Arad*, Cluj Napoca: Editura Dacia.
- Roz, Alexandru (1999) „Un președinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 aproape «uitat»– Episcopul Ioan Ignatie Papp”, în *1918-1998 Aradul și Marea Unire*, Arad: Editura Universității „Vasile Goldiș”.
- Sigmirean, Cornel (2016) „Elita românilor din Transilvania la 1918. Educația, proiecte și opțiuni politice”, *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu”. Series Historica – Supliment 1, Elites Of The Modern Period In The Romanian Historical Research (18th century to 1948)*, Cluj-Napoca.
- Vesa, Pavel (2008) *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad: Editura Gutenberg Univers.